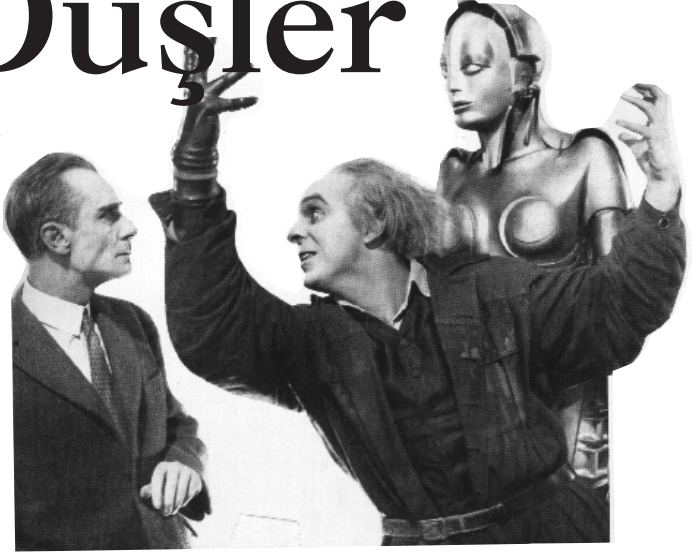

Değişen Zamanlar Değişen Düşler

Bugünlerde giderek modalaşan bir davranış var: 2000 yılında çocuk sahibi olmak, çocuklarının doğum tarihini 2000 yapmak için uğraşiyor kimi insanlar. Oysa kimse 2000'li yıllarda çocuğunu nasıl yetiştireceğini, geleceğin dünyasında onları nelerin beklediğini düşünmüyor. 1900'lü yılların başında böyle değildi bu durum. 20. yüzyıl yeni başlamışken insanlar gelecek üzerine kafa yoruyor, yeni yüzyılın onlara neler getirebileceğini düşünüyorlardı.

GEÇTİĞİMİZ yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başı endüstri devriminin gerçekleştiği ve insanlığın sanayiyle tanıştığı

bir dönem oldu. Yenilikler ve buluşların bir yüzyılın başlarına denk gelmesi insanlara yeni yüzyılın yeni bir çağ olacağını düşündürmüştü. Parlak bir yüzyıl olacaktı 20. yüzyıl; kimbilir belki de insanlığın altın çağı gelmişti... Olmadı.

20. yüzyıl iki büyük Dünya Savaşı'yla gölgelendi. Tarihin hiçbir döneminde böylesine kanlı ve geniş çaplı savaşlar yaşanmamıştı. İnsanlık için alınması gereken en büyük derslerden biriydi bu. Teknoloji ve bilim kullanılırken amacın ne olduğu asla unutulmamalıydı. Gerçekte bilim insanlığın yararına da kullanılabilirdi, insanları yok etmek için de. Kullanımı İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında başlayan nükleer gücü enerji elde etmek için ya da bomba yapmak için de kullanılabileceği gibi.

20. yüzyılda gelişen bir tür olarak bilimkurgu insanların gelecekte karşılaşabileceği sorunlarla uğraşmaya başlar. 20. yüzyılın sanat türlerinden biri olan sinemayla yakın ilişkiler kurarak

daha etkileyici bir yapıya bürünür bilimkurgu. Her dönemin düşünce yapısı ve ürettiği bilimkurgu ürünleri birbirinden farklıdır. Ama ne olursa olsun sinema ve bilimkurgu birbirinden hiç ayrılmaz; birlikte gelişir.

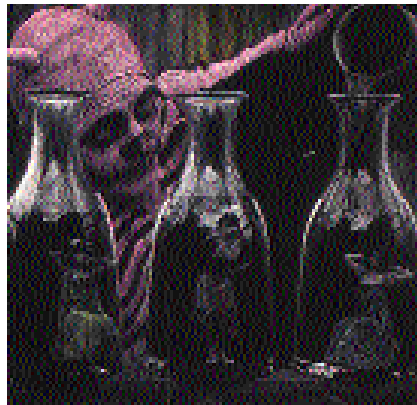
Sinema ve bilimkurgu sanki birbiriyle karşılaşmak için yapılmıştır. Hareket halinde imge ve özel efekt olanakları romancıların daha önce geliştirdiği insanın ve bilimin geleceğine yönelik varsayımlarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Bilimkurgu, teknolojik peri masallarından felaket filmlerine birçok farklı konuyu bir araya toplar.

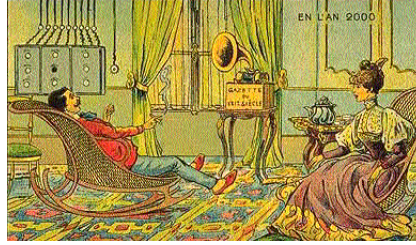
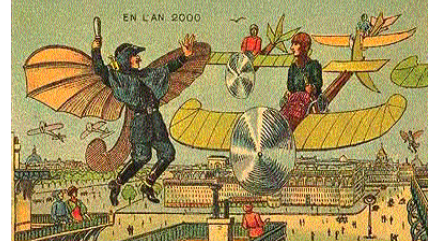
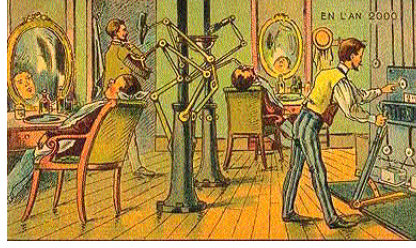
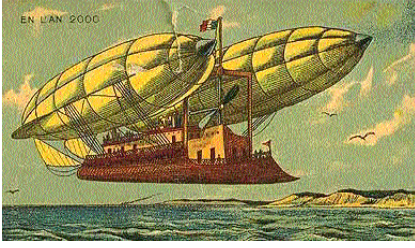
Georges Melies'nin "Ay'a Seyahat" adlı filmiyle birlikte sinema, geleceğe yolculuk edebiyatının keşifçi düşlerini Jules Verne'den miras kalan iyimser bir bakış açısıyla benimser. Kutuplar daha yeni keşfedilmekteyken Dünya'nın sınırları aşılmış olur.

Ama çok geçmeden ortalığı bir terdirginlik kaplar. Modern insan bilimsel hayal gücüne açılan sonsuz eylem alanı karşısında hayranlığa kapılmaktan çok, çılgın bilgin ve politikacıların merak ve kaprisleriyle insanlığa yaşatabilecekleri tehlikeleri düşünerek bundan ürker.

Her dönem sinemasını ve kullandıkları imgelerden özel efektlere kadar her filmi kendi içinde değerlendirilmelidir. Her film kendi döneminin düş gücünü ortaya koyar. Günümüzde kimi filmler çoktan "eski"miştir. Bilimkurgunun geleceği çoktan geçmişte kalmıştır kimi eserlerde. Sözelimi Uzay 1999 adlı televizyon dizisi 1999 yılında olacağını tahmin etmedeki başarısızlığı yüzünden bilimkurgu yapıtları içindeki yerini çoktan eskimiş, hatta köhnemiş bir dizi olarak aldı.

Sinema ile bilimkurgunun iç içeliği, aralarındaki yakın ilişki aslında şaşırtıcı sayılmaz. Bunu iyice vurgulamak gerekir. Aslında bilimkurgu bir bakıma başlangıcından beri insanın ağızını hayretten açık bırakacak film

Yirminci yüzyılın başında Fransa'da oldukça popüler olan bu resimler çikolatadan çıkıyordu. 2000 yılında gündelik yaşamın nasıl olacağı betimlenen bu resimlerde, o dönem insanının geleceğe nasıl baktığını görmek mümkün.

hilelerini de içinde barındıran bir türdür. Filmler olanaksız olanı canlandırıp gösterir ve doğa yasalarını hayal gücüyle karıştırarak kullanır.

İlk bilimkurgu filmi George Melies'nin La voyage dans la luna'sıdır. Filmin konusu Jules Verne'in Ay'a Yolculuk ve H. G. Wells'in Aydaki İlk insanlar adlı yapıtlarının karışımıdır. Film, grotesk, komik ve peşpeşe gelen şaşırtıcı hareketli resimlerden oluşmuş bir sahneler dizisidir aslında. Bunda elbette Melies'nin bu filmi yalnızca değişik ve eğlenceli bir gösteri olarak görmesinin de bir etkisi vardır. Melies'nin kullandığı sinema hileleri kusursuz bir yanılsama yaratma amacına dönük olmaktan çok, hareket ve dönüşümlerin canlandırılmasına yarayan yeni şaşırtıcı mekanik olanakların gösterilmesini amaçlar. Bu hilelerin bir bölümü Melies'nin kendi tiyatrosu olan Theatre Robert Houdini'de denenmiş ya da önceden geliştirilmişlerdi. Bu ilk sinema hileleri zaman zaman iyice belli oluyordu. Örneğin oyuncular boyanmış bir fonun önünde hareket ediyorlar, bir hareket yanılması için bu fon sağa sola kaydırılıyordu.

Melies, filmlerinde fantastik temalara başvurmakla birlikte bunları aslında bir öykü anlatmak için kullanmaz. Onun yaptığı daha çok popüler tasarımları yan yana dizmek, bunları mizahi, hileli teknik araçlarla birbirine bağlamaktır. Bu tutumuyla bir bakıma içinde bulunduğu ve bağlı kaldığı varyete ve sihirbaz tiyatrosuna yakın durarak şaşırtıcı görüntüler geçidi içeren bir "show" sunar. Bu gösteri o dönemin beğenilerine sesleniyordu fakat sağ-

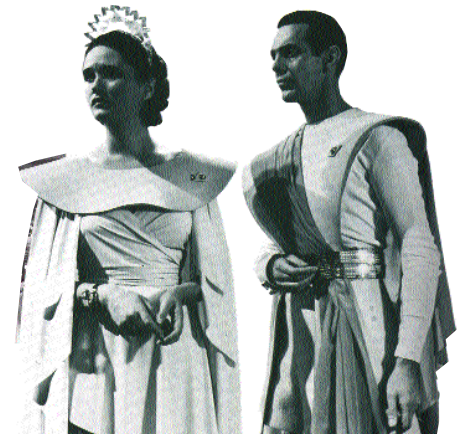
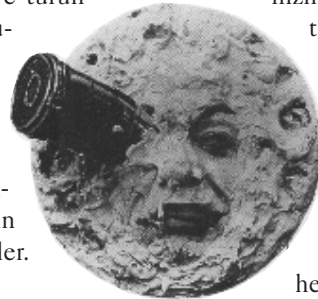
lam bir yapısı ve bir mesajdan yoksun olduğu için bu filmler ilerde yeniden keşfedilecekleri zamana değin unutulup gittiler.

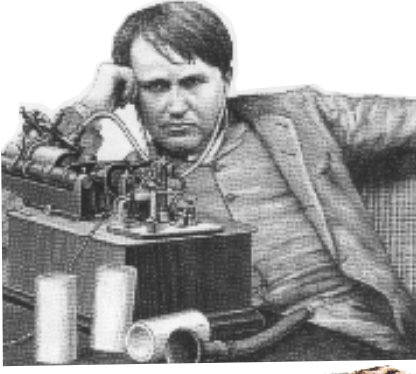
İlk filmlerin konusu havada, denizde ya da karada hareket eden değişik araçlarla yapılan fantastik yolculuklardı. Bunda o dönemlerdeki Jules Verne'in etkisi de vardı. Belki de yeryüzünün bilinmeyen noktalarının yeni yeni keşfedildiği bir dönemin yaşanıyor olması bu konuda etkili oldu. Bilimkurgu sinemasında işlenen ve türün gelişmesine katkıda bulunmuş bir tema da çılgın, deli bilimadamı tipidir. Şeytansı yapılarıyla ya da aptal biri olarak karşımıza çıkan bu doğabilimcisi ya da kâşif insanlığın hayatını tehlikeye sürükler. Bu kişilikler genellikle

Faust gibi cehennemle, şeytanla anlaşmış onlarla işbirliği yapan, çılgınca isteklerin peşinde olan ve kendini insanüstü güçlerle donatmayı amaçlamış bilginlerdir. Dr. Frankenstein son-

radan kendi yaşamına son verecek bir canlı yaratır. Dr. Jekyll ise kendini canavara dönüştüren bir iksir yapar.

Bu tiplere aslında 1930'lara değin tam tersi bir biçimde işlenmiştir. Özellikle Amerikan halkının gözünde bilim adamı denince ilk akla gelen Thomas A. Edison'dur. Çeşitli buluşlarıyla gündelik yaşamı kolaylaştıran Edison, halk arasında sevilir. Böyleyken nasıl olup da iyi bilim adamından deli, kötü Bilim adamına gelinmiştir? Bilim, insanların hizmetinde, yaşamı kolaylaştırmaya yönelikken nasıl olmuş da birden canavarlar üretmeye başlamıştır? Bu soruların bazı pratik yanıtları var elbette. Sinemada canavar ya da deli bilim adamı tipleri yaratmak hem ucuz bir makyajla hal-lolabiliyor hem de güçlü bir senaryo gerektirmiyordu. Bunların yanı sıra önemli bir neden de Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı anılarının henüz tazelikliğini koruyor olmasıydı.

Bir zamanlar bilim adamı dendiğinde insanların aklına ilk gelen, buluşlarıyla yaşamı kolaylaştıran Thomas A. Edison'du. (yukarıda) Bilim adamlarının birdenbire korkunç canavarlar yaratma, dünyayı ele geçirmek isteyen kişiliklere bürünmesi ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilime duyulan güvenin sarsılmasının yansımasıdır.

Elindeki bilgi ve teknolojiyle tüm dünyaya sahip olmak isteyen bilim adamı tipi bilginin önemli bir güç olduğunu haber veriyordu. Mesaj aslında açıktı, bilim kötü niyetli insanların elinde korkunç bir silah olabilir. İkinci Dünya Savaşı bu düşüncüyü haklı çıkardı. Bilimin insana her zaman mutluluk getirmedikçe, kötü niyetli ellerde bir yıkıma dönüşebileceğinin bir kanıtı olarak Naziler görev başındaydı. Dr. Moreau'nun tersine Dr. Mengele hayvanlarla değil insanlarla deneyler yapıyordu. Mavi gözlü insanlar yapmak için insanların gözlerine mürekkep damlatan, acıya dayanıklılığı ölçmek için insan gövdelerinden parçalar koparan Mengele, en az 1930'lu yılların filmlerinde görülen deli profesörler kadar kaçık, onlar kadar kadar kötü ruhludur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyasında yaşanan en büyük gelişmelerden biri de nükleer silahlar korkusudur. Amerika'nın Japon kentleri Hiroşima ve Nagazaki'ye attıkları atom bombasının dehşeti yalnızca Japon halkının değil tüm insanlığın belleklerine kazınmıştır.

Amerikan sinemasında nükleer tehlike, denetim ve kullanım mekanizmalarının yanlış ellere düşmesi sonucunda ortaya çıkan bir felaket olarak işleniyordu. İnsanlar endişeleniyordu çünkü askeri, bilimsel ve ekonomik yapı en gizli devlet sırları arasında yer alıyordu. Bu gücün nasıl de-

netleneceğini halk bilmiyordu ve kötüye kullanılabilirdi, en azından buna yeltenecek kötü niyetli insanların ortaya çıkabileceğinden kaygı duyuluyordu. 1961 yılında çevrilen filmlerden birinde bu endişenin izleri görülebilir: Dünya hükümetleri bir atom kazasını örtbas etmeye çalışmaktadır Kuzey ve Güney Kutuplarında aynı anda patlatılan iki atom bombası Dünya'yı yörüngesinden saptırır. Dünya Güneş'e doğru yol almaktadır. Bir Londra gazetesinin yazı işleri müdürü ve muhabiri gerçeği öğrenirler. Dünya'yı bekleyen felakete ilişkin haber gazetede yer alır almaz büyük bir panik başlar. Yeryüzünde ısı yükselir, peşinden su kıtlığı başgösterir. Nehirler kurur. Yağma ve şiddet çevrede kol gezmeye başlar. Filmde nükleer deneylerin iklimi etkileyeceği kaygısının izlerini görmek mümkündür. Bunun yanında çözüm yine bilim yoluyla gelecektir. Dünya'nın dört farklı yerinde patlatılan atom bombaları gezegenin yeniden eski yörüngesine girmesini sağlar; sorun çözülmüştür.

Nükleer savaş sonrası yaşanabilecek kargaşalar, felaket filmlerinin de ana konusunu oluşturmuştur. Albert Einstein'a atfedilen bir sözü anımsatır bu: "Üçüncü Dünya Sa-

vası'nın nasıl yapılacağını bilmiyorum ama dördüncüsünün nasıl olacağını söyleyeyim: Ok ve yayla yapılacak." Bu sözler nükleer savaş sonrası yaşanacak kargaşa korkusunu yansıtmaktadır. Öyle ki bu kargaşa insanlığın sahip olduğu bilimsel mirası ve gelişmişliği de bir çırpıda yıkacak, insanlık yeniden güçlü olanın yaşama şansı bulunduğu vahşi bir dönem yaşayacaktır. Bu düşünceler bilimkurgu filmlerinde sıkça işlenir. Nitekim Panic in the Year Zero (Sıfır Yılında Panik) adlı filmde işlenen konu tam da böyledir: Bir aile Los Angeles'tan piknik yapmak üzere ayrıldıktan kısa bir süre sonra kent atom felaketine uğrar. Ailenin babası endişe içinde bir silah dükkânı bulur. Dükkân kapalıdır ama içeriye zorla girer ve silahları toplar. "Bundan böyle yalnızca güçlü olan ayakta kalacaktır" der. Film bilimkurgunun bildik temalarından biri olan insanlığın yeniden ilkel-barbar evresine dönmesi düşüncesi çevresinde dolaşır. Aslında bu tür filmlere en iyi örnek son yıllarda çekilmiş olan Mad Max (Çılgın Max) filmleridir. 2000'li yıllarda yaşanan bir nükleer savaş sonrası ilkel bir duruma bürünen dünyayı ve bu dünyada yaşama mücadelesi veren eski bir polislin başından geçenlerin anlatıldığı bir filmdir Çılgın Max.

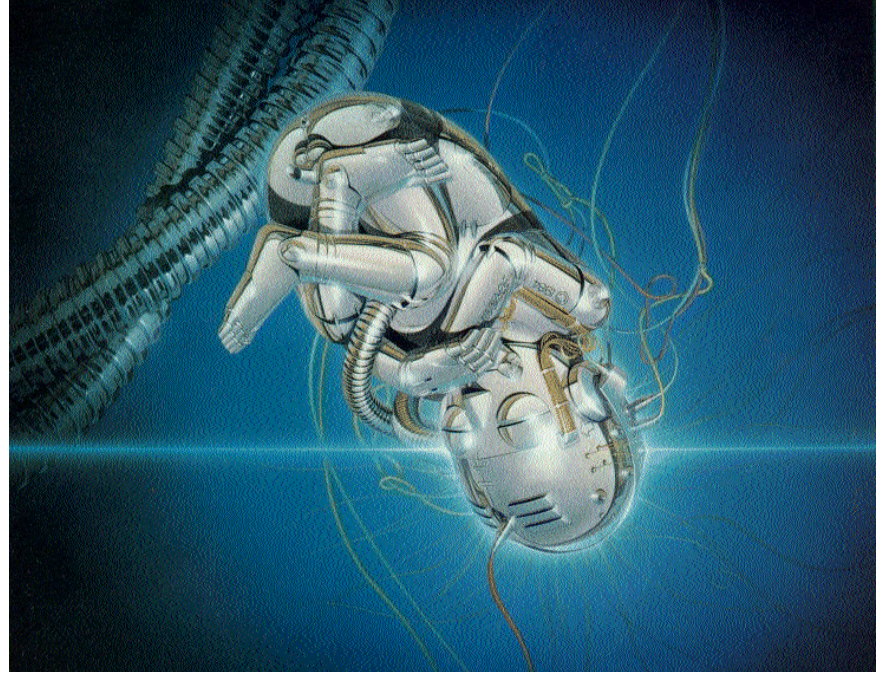
Bu tür filmlerin örneği daha da çoğaltılabilir. Fakat şurası bir gerçektir ki ister anlamlı, ister saçma öyküler olsun bu filmler çok önemli bir görev yerine getirmişlerdir. İnsanlığın başına gelebilecek en kötü felaketlerden birinin nükleer savaş olacağını, bir bakıma halk bu filmler yoluyla öğrenmiştir. Nükleer silahların yıkıcı gücünü, insanların yaşadığı trajediyi Hiroşima ve Nagazaki gibi örnekler ne kadar etkileyici olurlarsa olsunlar insanlara tam olarak anlatamazdı. Film de olsa nükleer silahların ne büyük yıkımlara yol açabileceğini gözleriyle gören insanlar bu gücün çılginca amaçlarla kullanılmaması için daha duyarlı oldular.

Her dönem kendi bilimkurgusunu üretmiştir. 1900'li yıllarda geleceğe umutla bakan, 2000'li yıl-

lardan beklentileri olan insanların 1920'li, 1930'lu yıllarda yıllarda yaşadıkları tedirginlik ve bilime karşı taşıdıkları kuşku, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra arttı. Bununla birlikte yeni başlayan bir dönem geleceğe yeniden ümitle bakmasını sağladı insanların: Ay'a ayak basılmıştı. Ay'la birlikte evrenin kapıları da insanlığın önünde açılmaya başlamıştı. Jules Verne'e hatta ondan çok daha öncesine, eski Yunan'a kadar dayanan bir merak ve amaç yeniden gündeme gelmişti. Ay'a ayak basmak o kadar olanaksız, o kadar düşsel bir şeydi ki Ay'a gidebilen artık her yere gidebilirdi. Ve insanlar kendilerine bir soruyu daha sık sormaya başlamışlardı: Evrende yalnız mıyız? Bu soruya bilimkurguyla ilgilenenlerin hiçbiri evet diye yanıt vermez. Evrenin değişik köşelerinde mutlaka ileri uygarlıklar vardır. Bilimkurgu sineması, hatta İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman tehlikesini atlatan ve böylece düşmansız kalan Amerikan hükümeti kendilerine hedef olarak komşu gezegenimiz Mars'ı seçerler. Üstelik Mars, 1890'larda Schiaparelli'nin üzerinde kanallar gördüğü ve Percival Lowell'ın burada akıllı canlılar yaşadığını öne sürdüğü bir gezegendir. Lowell, 1906 yılında yazdığı Mars ve Kanalları adlı kitabında Mars'ın ölmekte olan bir uygarlık olduğunu ve bu gezegende yaşayan akıllı canlıların kutup bölgesindeki buzulların her yıl erimesinden yararlanarak gezegen çapında bir sulama sistemi kurmuş olduklarını anlatıyordu. Lowell'a göre Mars'ta görülen kanallar da su yolları çevresinde yetişen bitki kuşağıydı. Percival Lowell'ın üzerinde çok tartışılan bu kuramı, Haziran 1965'te Mars yakınlarından geçen Mariner 4 uzay aracının gönderdiği bilgilerle çürütüldü. Fakat insanların aklına akıllı uzaylılar düşüncesi girmişti bir kez. Dünya'yı ele geçiren uzaylı canlılar ve insanların bu canlılarla mücadele etmesi bilimkurgu türünün vazgeçilmez besin kaynaklarından biriydi.

Uzaylı canlılar ve uzaylılarla savaş düşüncesi bilimkurgu ürünlerinde ele alınan en geniş konulardan biri oldu. Buck Rogers, Flash Gordon ya da Jet Logan uzun yıllar insanlığı Dünya dışı canlılara karşı korudular. Bugün en fazla seyredilen ve bilinen bilimkurgu yapıtlarından biri olan Yıldız Savaşları filmi ise bu geleneğin üzerine kurulmuş-

tur. Yıldız Savaşları filminde adeta bir peri masalı izleriz. Teknolojiyle donatılmış bir çağdaş peri masalıdır Yıldız Savaşları; bir western, ortaçağa ait kılıçlı pelerinli bir şövalye filmi, bir macera, bir masal ve biraz da komedidir.

Televizyonun yaygınlık kazanması bilimkurgu filmlerini hem iyi hem de kötü yönden etkilemiştir. Filmler daha çok insan tarafından seyredilmiş ve bilimkurgu türünün böylece daha geniş kitleler tarafından izlenmesi olanak kazanmıştır. Buna karşın son dönem filmlerinde işlenen çoğunlukla bilimkurgu değil bilimkurgu öğeleri içeren macera, polisiye ya da savaş filmleridir.

Son dönem filmlerinin geçmişteki bilimkurgu filmlerine karşı bir avantajı vardır. Gelişen bilgisayar teknolojisi yardımıyla elde edilen özel efektler filmlerin inandırıcılığını yükseltmektedir. Daha gerçekçi görüntülerle seyrirciler sanki dinazor dolu bahçelerde gezerler ya da uzayın bilinmeyen köşelerine yolculuk ederler. Aslında teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, her dönem birbirinden ne kadar değişik olursa olsun insanlığın içindeki tek bir dürtü bilimkurguyu gelecekte de var etmeye devam edecek: Merak. "Merak asla uyumaz" der bir atasözü. Bizi biz yapan, tüm düş gücümüzü belirleyen ve ilerlemeye neden olan merak değil midir?

Bilimkurgunun her dönem değişik bir şekilde geliştiğini ve de-

ğişik konulara eğildiğini görmek mümkün. Bununla birlikte yaşadığımız çağ mı düş gücümüzü belirliyor, yoksa düş gücümüz mü yaşadığımız çağı sorusuna yanıt aramak gerek. Zaman geçiyor ve dünya çok hızlı değişiyor artık. Kuşaklar arasındaki farklar her yüzyılda olagelmıştır; ama acaba 20. yüzyıldaki kadar derin olmuş mudur bu farklar? Genç kuşaklar da değişen toplumla birlikte değişiyorlar. Çocukların bugün sahip oldukları oyuncakları 50 yıl öncesinde en ileri bilim merkezinde bile görmek mümkün değildi. Yetişme biçimleri onları bizimkinden çok farklı bir geleceğe hazırlıyor. Kendimize soralım: Gelişen dünyada çocuklarımızın yüzyılında yaşamaya, 2000'li yılların insanı olmaya hazır mıyız? Gelecekte onları anlayabilecek miyiz? Anlaşabilecek miyiz?

Gökhan Tok

Kaynaklar
 Roloff, B. Seesslen, G., Ütopik Sinema, Çev:Veysel Atayman, Alan, 1995
 Shortland, Shallis, Lambourne, Close Encounters?, Adam Hilger, 1990
 Clute, J., Science Fiction, The Illustrated Encyclopedia, DK, 1995

